

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL
MİRASIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİ VE
ERİŞİLEBİLİRLİĞİNİN SAĞLANMASI

**DIGITIZATION OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE
AND PROVIDING THEIR ACCESSIBILITY**

T. Çakmak N. Özel

Giriş

Bilgi, tarih boyunca toplumların gelişmelerinde ve varlıklarını sürdürmelerinde en önemli unsurlardan biri olmakla birlikte toplumsal gelişmelerin birikimli bir şekilde gerçekleşmesinde etkili olan bir kavramdır. İlk çağlarda toplumların sözlü iletişim aracılığıyla kullandıkları bir unsur olan bilgi, yazının bulunması ile birlikte sözlü olarak gerçekleştirilen iletişimin kayıt altına alınmasını gerektirmiştir. Bu süreçte toplumların bilgi üretimlerinde mağara duvarları, ağaç kabukları, parşömen ve kâğıt gibi araçlardan faydalanarak kayıt altına alma gereksinimlerini karşıladıkları bilinmektedir. Ayrıca, söz konusu araçların yeni buluşlar ve gelişen teknoloji olanakları çerçevesinde de yenilendiğini söylemek mümkündür. En basit anlamıyla bilginin depolandığı ortamlar olarak nitelendirilen bilgi kaynakları da yaşanan gelişmeler sonucunda hızlı bir artış göstermiştir. Bu gelişmeler bilgi kaynaklarının bulunduğu formatların ve ortamların çeşitlenmesinin yanı sıra taşınan bilgi miktarının da artmasında etkili olmuştur. Bu noktada bilgi kaynakları toplumların ilerlemelerine yönelik bilgileri depolarken diğer yandan da toplumların kültürel açıdan birikimlerini de kayıt altına almalarını ve bu birikimi gelecek kuşaklara aktarmalarını sağlayan araçlar olmuştur.

Kültürel boyuttan düşünüldüğünde bilgi kaynaklarının toplumların kültürel mirasını taşıyan kaynaklar olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra bilgi kaynaklarını somut olmayan kültürel miras ürünlerinin kayıt altına alınmasında da önemli bir araç olduğunu söylemek mümkündür. Gelişen teknoloji ve bilginin dijital ortamda üretilmesi kültürel miras ürünlerinin de dijital ortama taşınarak varlıklarını sürdürmelerini ve gelecek kuşaklara da dijital ortam aracılığıyla aktarılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda en genel anlamıyla analog ortamdaki bilgilerin dijital ortama taşınması olarak ifade edilen dijitalleştirme uygulamaları da hem somut hem de somut olmayan kültürel miras ürünleri için fırsatlar ortaya çıkarmaktadır (digitisation.eu, 2013). Özellikle dijital ortamın getirmiş olduğu yeni formatlar sayesinde ses ve görüntü gibi somut olmayan kültürel miras ürünlerinin kayıt altına alınması kolaylaşmakta; bu ürünlerin paylaşılması ve görünürlüğünün artırılmasına yönelik girişimler ortaya çıkmaktadır. Kültürel miras ürünlerini toplama, düzenleme ve düzenleme işlemlerinin ardından toplumun hizmetine sunma işlevlerini yürüten kütüphaneler, müzeler ve arşivler de dijitalleştirme uygulamalarına yatırımlar yaparak ve projeler geliştirerek kültürel mirasın korunmasına ve en güncel teknolojilerden yararlanarak kültürel miras ürünlerini topluma sunma yönünde girişimlerde bulunmaktadır. Bu girişimler kapsamında dijital kütüphaneler oluşturulmakta, Avrupa Dijital Kütüphanesi, Europeana gibi platformlarla kayıt paylaşımına yönelik projeler geliştirilmektedir. Bu projelerle birlikte dijital ortamda ses ve görüntü olarak kayıt altına alınan somut olmayan kültürel miras ürünlerinin de görünürlüğü diğer bilgi kaynaklarında olduğu gibi tanımlama standartları doğrultusunda önemli ölçüde artmaktadır.

Bu çalışmada kültürel miras ürünlerinin kayıt altına alınarak gelecek kuşaklara aktarılması için kullanılan yöntemlerden biri olan dijitalleştirme uygulamalarının somut olmayan kültürel miras ürünleri açısından değerlendirilmesi ve bu ürünlerin tanımlanarak erişilebilirliğine yönelik süreçler ele alınmaktadır.

Somut Olmayan Kültürel Miras

Hem teknik hem de sosyal boyutlarda yaşanan gelişmeler, toplumların yaşayışlarını etkilemekte ve yaşam biçimlerinde değişikliklerin oluşmasına neden olmaktadır. Yaşanan değişim ve etki genellikle yaşamdaki günlük işleri kolaylaştırmaya yönelik bir amaç taşıırken insanların ya da kurumların bu değişime uyum sağlamasını gerektirmektedir. Söz konusu uyum, daha önceki yaşayış ve uygulamaların kullanılmamasına da neden olmaktadır. Bu noktada toplumlar tarafından üretilen eserlerin ve toplumların yaşayışını yansıtan ürünlerin incelenmesi ve korunmasına yönelik bir alanın da kültürel miras kavramı çerçevesinde ortaya çıktığı görülmektedir.

Daha önceki kuşaklar tarafından oluşturulmuş ve evrensel değerlere sahip olduğuna inanılan eserlere verilen genel bir isim olarak ifade edilen kültürel miras, kuşaktan kuşağa aktararak gelen her türlü eser ve sonraki kuşaklar için sahip çıkılması gerektiğine inanılan değerler bütünü temsil etmektedir (Kültürel Miras; 2014; Kültür Bakanlığı, 2009, s.1). Bir diğer çalışmada ise kültürel miras; geçmişten miras alınan ve değişik gerekçelerle geleceğe miras bırakılmak istenen, fiziksel olarak varlığı olan ve insanlar tarafından yapılmış her türlü eserler ile bir topluma ait değerler bütünü olarak nitelendirilmektedir (Kültür Bakanlığı, 2009). Konuyla ilgili literatür incelendiğinde, konunun kapsamının oldukça

geniş olduğu anlaşılacakla birlikte yapılan çalışmalarda da bu durum dile getirilmektedir. Bu çalışmalardan birinde İşçi (2000); kültürel mirası insan bilgi, inanç ve davranışlarından oluşan bir bütünün parçası olduğunu ortaya koyarak kavramın kapsam olarak elle tutulur, gözle görülür taşınmaz kültür varlıklarının dışına çıktığını belirtmiştir. Kavramın kapsamının genişliği Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Kültürel Miras ve Müzecilik konusunda 2009 yılında yayınlanan çalışma raporunda da açıklanmıştır. Bu bağlamda kültürel miras kavramının 'somut' ve 'somut olmayan' kültürel miras olarak ikiye ayrıldığı sıklıkla dile getirilmektedir. Konuyla ilgili öncü kurumlardan UNESCO'nun da kültürel miras ürünlerini bu şekilde sınıflandırdığı bilinmektedir.

Kültürel miras kavramı kapsamında yer alan somut kültürel miras kavramı genel olarak incelendiğinde yapıları, tarihi mekânları ve anıtları içine alan ve gelecek nesle aktarılmak üzere korunması gereken eserleri içerdiği görülmektedir (Kültür Bakanlığı, 2009). Genel olarak bu kapsamın dışında kalan kültürel miras ürünleri ise somut olmayan kültürel miras kavramı kapsamında değerlendirilmektedir. Genel olarak ele alındığında somut olmayan kültürel miras ürünlerinin toplumların yaşayışını yansıtan unsurları içerdiği ve belirli bir alan ile sınırlı olmayan ürünleri kapsadığını söylemek mümkündür. Bu çerçevede belirli bir toplumsal yaşayışın veya kültürün bulunduğu yer dışında da yaşatılmasında somut olmayan kültürel miras ürünleri doğrudan etkili olan unsurlar olarak nitelendirilebilir. Gerçekleştirilen çalışmalarda da somut olmayan kültürel mirasın insanlık açısından evrensel bir değere sahip olduğu ortaya konmaktadır (Şahin, 2010). Somut olmayan kültürel miras ile ilgili tanımlamalara bakıldığında da kavramın elle tutulamayan, gözle görülemeyen ancak bir toplumu var eden değerler olarak görüldüğü bu noktada gelenekler, dil, inanışlar, müzik, dans, gösteri, tören, tekerlemeler, söylenceler, hikâyeler ve şiirler gibi unsurların somut olmayan kültürel miras ürünleri olarak açıklandığı dikkati çekmektedir. Konuyla ilgili bir diğer tanımda ise somut olmayan kültürel miras sözlü anlatımlar, sözlü gelenekler, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüel ve festivaller, halk bilgisi, evren ve doğa ile ilgili uygulamalar, el sanatları geleneği gibi kültürel ürünleri ve üretim süreçleri olarak ifade edilmektedir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2010). Ayrıca konuyla ilgili olarak UNESCO da önemli çalışmalar yayınlamaya Somut olmayan kültürel miras kavramının kapsamını belirlemiştir. Bu bağlamda UNESCO'nun 2003 yılında yayınladığı Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ne göre toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar somut olmayan kültürel miras anlamına gelmektedir (UNESCO, 2003). Sözleşmede ayrıca somut olmayan kültürel miras kapsamında yer alan unsurların neler olduğu üzerinde de durulmuştur. Buna göre somut olmayan kültürel miras kapsamına;

- Dilin somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında bir araç işlevi gördüğü sözlü anlatımlar ve sözlü gelenekler,
- Gösteri sanatları,
- Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve festivaller,
- Halk bilgisi, evren ve doğa ile ilgili uygulamalar,
- El sanatları geleneği girmektedir.

UNESCO'nun belirlemiş olduğu kapsamın literatürdeki diğer çalışmaları da etkilediği ve çalışmalarda ele alınan somut olmayan kültürel miras tanımlarında bu kapsama atf edildiği görülmektedir. Elle tutulmayan ve gözle görülmeyen bir yapıya sahip olan somut olmayan kültürel miras ürünlerinin yaşatımı ve kalıcılığının sağlanması somut kültürel miras ürünlerine göre daha farklı bir süreç gerektirmektedir. Bu noktada gelişen teknoloji ve altyapı olanakları bir yandan somut olmayan kültürel miras unsurlarının çeşitlenmesini ve değişmesini sağlarken bir yandan da bu unsurların korunmasına yönelik önemli fırsatlar yaratmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin somut olmayan kültürel mirasa olan etkisini ele alan çalışmalarda ayrıca toplumların dilleri, gelenekleri ve inanışlarının diğer toplumlardan etkilenme durumunun bilgi ve iletişim teknolojileri ile daha kolaylaştığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2009 yılında yayınlanan Kültürel Miras ve Müzecilik konulu raporda somut olmayan kültürel miras ürünlerinin korunmasına yönelik süreçlerin daha zor olduğu vurgulanmaktadır (Kültür Bakanlığı, 2009). Ayrıca somut olmayan kültürel mirasa yönelik tanımlarda da söz konusu ürünlerin yüzyılların deneyimlerini içerdiği ve kuşaktan kuşağa aktarılan değerlerin bütününe yansıttığı üzerinde durularak somut olmayan kültür mirasının toplumların kültürel dokularını yansıttığı belirtilmektedir (Turan, 1990, s.13).

Somut olmayan kültürel miras ile ilgili çalışmalar yapan bir diğer merkez ise Hacettepe Üniversitesi Tarihi ve Kültürel Mirası Araştırma Merkezi'dir. Merkezin çalışmalarına göre somut olmayan kültürel miras, insanoğlunun tarihi boyunca kuşaktan kuşağa aktararak canlı tuttuğu edebiyat, sanat, şölen, bilgi ve becerilerinden meydana gelen ortak belleği olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte somut olmayan kültürel mirasın toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılan bir yapıyı temsil ettiği ve bu şekilde toplumlara kimlik ve devamlılık duygusu verdiği Araştırma Merkezi tarafından ifade edilmektedir. Bu bilgilere ek olarak HÜTKAM'a göre somut olmayan kültürel mirasın yönetimi ise dil, inanışlar ve gelenekler gibi kültürel unsurların korunmasını, yani kayıt altına alınmasını ifade etmektedir (HÜTKAM, 2014). Diğer yandan somut olmayan kültürel mirasın kavramsal olarak ortaya çıkışının da koruma kavramına dayandığı görülmektedir. Bu çerçevede somut olmayan kültürel miras düşüncesinin ortaya çıkışı; UNESCO'nun 1972 Doğal ve Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin hazırlık çalışmaları kapsamında uluslararası bir araç olarak kullanılması ve Bolivya'nın 1973 yılında Yazar hakları Evrensel Sözleşmesine folklorun korunması ile ilgili bir protokol önermesini dayandırılmaktadır (Adana İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2013). Bu yaklaşımdan hareketle somut olmayan kültürel miras kavramının temelde bu miras ürünlerine yönelik koruma girişimleriyle birlikte ortaya çıktığı söylenebilir. Özellikle konuya ilişkin farkındalığın artması ile birlikte somut olmayan kültürel mirasın korunması için kayıt altına almaya yönelik girişimler başlamıştır. Konuyla ilgili literatür incelendiğinde de halk kütüphanelerinin de somut olmayan kültürel mirasın toplanması, düzenlenmesi, korunması, kullandırılması ve geleceğe aktarılmasında rollerinin olduğu vurgulanmaktadır (Şahin, 2010). Bunun yanı sıra somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik bilimsel yayınların da oluşturulduğu dikkati çekmektedir. Bu konuya örnek olarak somut olmayan kültürel miras ürünlerinde önemli bir yapıyı temsil eden dillere yönelik olarak yayınlanan Tehlikedeki Diller Dergisi Türk Dilleri (ISSN 2148-130X) gösterilebilir. Söz konusu girişimlerle birlikte somut olmayan kültürel miras ürünlerinin dijital ortamda temsil edilmesi ve kalıcılığının sağlanması mümkün olmaktadır. Özellikle ses kayıtlarının ya da dil ile ilgili kullanımların dijital ortamda sunulması gelecek kuşakların da kültürel değerlerden en güncel teknolojiler aracılığıyla haberdar olmalarını olanaklı kılmaktadır.

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasında Dijitalleştirme Uygulamaları

İnsanoğlunun ortak geçmişini simgeleyen kültürel mirasın korunması, bazı sorumlulukların ve yükümlülüklerin yerine getirilmesine bağlıdır. Bu sorumluluk ve yükümlülüklerin başında, kültürel mirasın korunarak gelecek nesillere aktarılması ve içerdiği bilginin toplumun tüm kesimlerinin kullanımına sunulması gelmektedir. Kültürel miras öğeleri taşıdıkları anlamları itibari ile korunmalıdır. Bu nedenle mirasın temsil ettiği bilginin, mutlaka sistematik bir şekilde toplanması, değerlendirilmesi ve bilim dünyasının olduğu kadar toplumun da yararlanabileceği duruma getirilmesi gerekmektedir. Kültürel mirasın sürekliliğinin sağlanması için gerekli olan tüm süreçlerin bilinmesi, korumaya yönelik oluşturulacak programın nasıl ve ne şekilde oluşturulacağına belirlenmesi bakımından oldukça önemlidir. Belirtilen süreçler (UNESCO, 2003):

- Tespit,
- Belgeleme,
- Araştırma,
- Koruma altına alma,
- Yok olmasını önleme,
- Üretim,
- Değerlendirme,
- Kuşaktan kuşağa aktarımını sağlama,
- Özellikle resmi ve resmi olmayan eğitim süreçlerinde bu kültürel mirasın farklı görünümlerinin yeniden canlandırılması şeklindedir.

Kültürel mirasın korunması için yapılması gerekenler, bireysel, toplumsal ve evrensel boyutta ele alındığında genişleyen bir liste ortaya çıkmaktadır.

Kültürel mirasın korunması denildiğinde, bir bölgedeki kültürel varlıkların tümünün belgelenecek, kullanılabilir veri tabanı olarak değerlendirilmesi; belirli bir bölge içinde, hiçbir seçici ayıklama olmaksızın, her döneme, her kültüre ait, önemli veya önemsiz ayırımı yapılmaksızın her türlü kalıntı, bilgi

veya izin belgelenecek kullanılabilir bir bilgi veri tabanına dönüştürülmesi anlaşılmaktadır. Kültürel mirasın korunması ve kültürel birikimin gelecek nesillere aktarılması, kültürel öğelerin gerekli ortamlara kaydedilmesi ile mümkün olmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte dijitalleştirme çalışmaları hız kazanmış ve kültürel miras ürünlerinin kalıcı olarak kayıt altına alma olanakları geliştirilmiştir.

Kültürel mirasın korunmasına yönelik faaliyet gösteren kurumların çoğu kültür öğelerinin dijital ortamlara aktarılması ve bu öğelerin İnternet üzerinden erişime sunulması konusunda tavsiyelerde bulunmaktadır. Aynı şekilde çoğu kurum da kültürel miras öğelerini çeşitli projeler aracılığıyla dijitalleştirmekte ve erişime sunmaktadır. Kültürel mirasın korunması amacıyla kültürel öğelerin dijitalleştirilmesi için büyük dijitalleştirme olanaklarının yaratılması, Avrupa kültürel mirasına çevrimiçi erişim sağlamak için Avrupa Dijital Kütüphanesi'nin geliştirilmesi, dijital materyallere erişim sağlanması ve bu materyallerin uzun süreli korunması için ulusal strateji ve planlar geliştirilmesi önerilmektedir.

Kültürel mirasın dijital ortamlara aktarılması, toplumların sahip oldukları kültürel birikimin tüm bireyler tarafından kullanılması ve kültürel mirasın uzun dönemli korunması konusunda önemli olanaklar sunmaktadır. Bu tür uygulamaların yaygınlaşması, kültürel mirasın etkin bir biçimde korunması, yaşatılması ve evrenselleşmesine katkı sağlamaktadır. Dijitalleştirme çalışmaları, kurum/kuruluşlar için bir süreç yönetimini gerektirmektedir. Kültürel mirasın dijital ortamlara aktarılması için gerekli olan süreçler şu şekilde listelenebilir (Good practice..., 2003; Pulman..., 2004, s.229-236):

- Dijitalleştirme projelerinin planlanması: niçin dijitalleştirmenin uygun bulunduğu, hangi riskleri içereceği, dijitalleştirilecek içeriğin hangi hedef kitleye sunulacağı gibi analizler yapılmaz.
- Materyallerin seçimi: dijitalleştirilecek kültürel miras öğeleri belli seçim ölçütlerine göre seçilmiştir.
- Özgün kopyaların temin edilmesi: Dijital ortama aktarılacak kültürel miras öğelerinin özgün kopyalarının temin edilmesi gerekmektedir.
- Telif haklarının güvence altına alınması: Kültürel miras öğeleri dijital ortama aktararak hizmete sunulmadan önce hizmeti sunacak olan kurum ve kuruluşlar ile materyal sahiplerinin yasal hakları saptanmalı ve gözetilmelidir.
- Donanım ve yazılımların sağlanması: Dijitalleştirme işlemlerinin gerçekleştirilmesinde kullanılacak uygun araç ve gereçler temin edilmelidir.
- Dijitalleştirme işlemlerinin gerçekleştirilmesi: Tarayıcılar, görüntüleme cihazları ve optik karakter tanıma yazılımlarını kullanarak kültürel miras öğelerinin dijital ortama aktarılması gerçekleştirilmiştir.
- Dijitalleştirilmiş materyallerin korunması: Dijitalleştirme sürecinin bir çıktısı olan görüntü veya sayısal biçimdeki diğer bilgi nesnelere uygun dosya formatları kullanılarak uygun ortamlara kaydedilmelidir.
- Dijitalleştirilmiş materyallerin tanımlanması: Erişimi sağlayabilmek için dijitalleştirilmiş materyaller uygun biçimde kataloglanmalı ve bu materyallere yönelik olarak üstveriler tanımlanmalıdır.
- Dijitalleştirilmiş materyalin erişime sunulması: Dijital ortama aktarılan materyaller zaman ve mekân sınırlaması olmadan erişilebilecek şekilde kullanıcıların hizmetine sunulmalıdır.
- Dijitalleştirme projelerin yönetilmesi: Dijitalleştirme işlemleri kapsamında tüm süreçler etkin bir şekilde yönetilmeli, takım çalışması özendirilmeli, projede çalışan bireylerin eğitimleri verilmeli, teknik destek ve içerik paylaşımı için ulusal/uluslararası işbirliği gerçekleştirilmeli, maliyet göz önünde bulundurulmalıdır.

Diğer taraftan, kütüphaneler, arşivler, müzeler toplumların kültürel yapılarının birer parçası olmaları nedeniyle, yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası boyutlardaki tüm kültürel öğelere yönelik dijitalleştirme projelerinin en önemli destekleyicileri olarak nitelendirilebilir. Bu kapsamda kültürel miras öğelerinin genel olarak 'tarama ve yakalama', 'işleme', 'depolama' ve 'erişime sunma' aşamaları uygulanarak dijital ortamlara aktarıldığı söylenebilir. Dijitalleştirme projeleri, kabul aşaması ile başlamakta, dijitalleştirilecek materyalleri belirleme ve sırasıyla hazırlayıp dijitalleştirme işlemleriyle devam etmekte, proje amacına uygun olarak gözden geçirilerek düzeltme ve hedef kullanıcılara web ortamında sunma işlemleriyle son bulmaktadır.

Bu aşamaların gerçekleştirilmesi sırasında kültürel miras öğelerinin korunması ve yönetilmesine yönelik bir takım teknik ve yönetsel sorunların giderilmesi de önemlidir. Bu sorunlar şunlardır (Valm, 2004):

- Eşgüdüm eksikliği: Dijitalleştirme projelerindeki eşgüdüm eksikliği, dijital ortama aktarılmış kaynakların uzun süre kullanılmasına ve korunmasına engel olmaktadır.
- Maliyet gereksinimleri: Dijitalleştirme projelerinin kurumlar/kuruluşlar tarafından finansal boyutta desteklenmesi gerekmektedir.
- Eskimiş teknolojiler: Uygun olmayan teknolojilerin kullanılması veya tanımlama standartlarının kullanılması, dijital ortama aktarılmış materyallerden kısa süre faydalanılmasına neden olmaktadır.
- Erişim tasarımı eksikliği: Genel stratejilerin ve standartların eksikliği dijital ortama aktarılmış materyallere erişimi zorlaştırmaktadır.
- İçeriklerin dinamik yapısı: Dijital bilginin yayınlanması ve değiştirilmesinin kolay olması nedeniyle dijital ortama aktarılmış materyallerin güvenliği ve arşivlenmesi oldukça önemlidir.
- Telif haklarının korunması: Yazarlar, yayıncılar ve kullanıcıların dijital ortama aktarılmış materyallere yönelik farklı beklentiler içerisinde olmalarından dolayı, hakların ihlal edilmeden bu beklentilerin giderilmesi gerekmektedir.
- Kurumsal destek: Dijitalleştirme projeleri, kurumsal adanmışlık, yatırım ve alt yapı gerektirmektedir.

Bu bilgiler ışığında, dijitalleştirme projelerinin tüm aşamalarının yönetsel bir yapılanmayı gerektirdiği söylenebilir.

Somut Olmayan Kültürel Miras Ürünlerinin Dijital Ortamda Tanımlanması ve Erişilebilirliği

Somut olmayan kültürel miras ürünlerinin dijitalleştirme çalışmaları ile çağın koşullarına uygun platformlarına uyumlu hale getirilmesi bu ürünlerin ilgili platformlarda kullanılması için yeterli olmaktadır. Bu kapsamda dijital ortamda sergilenen somut olmayan kültürel miras ürünlerinin erişime sunulmasında kullanılacak olan platformun özellikleri ve seçimi öncelikli karar verilecek konular arasında yer almaktadır. Söz konusu kararlar genel olarak;

- Platformun açık kaynak kodlu mu yoksa ticari bir yazılım kullanılarak mı oluşturulacağını belirlemesi,
- Platformun esnetilebilme ve genişletilebilme özelliklerine sahip dünya çapında genel geçerliliği olan tanımlama standartlarını desteklemesi,
- Platformun uzun süreli koruma uygulamalarına olanak veren bir depolama altyapısına sahip olması,
- Platformun somut olmayan kültürel miras ürünlerinin çeşitliliği ve doğası gereği farklı formatlarda oluşturulmuş bilgi kaynaklarına erişim sağlayabilecek yapıda olması,
- Platformun diğer açık veri kaynakları ile çalışabilme özelliklerine sahip olması,
- Platformun karşılıklı işlerlik, veri göç ettirme ve üst veri harmanlama protokollerini destekleyen bir yapıya sahip olması,
- Platformun bakım, geliştirme ve sürdürülebilirlik unsurları açısından desteklenmesi,
- Platformun somut olmayan kültürel miras ürünlerini kullanıcı dostu arayüzler üzerinden sunabilmesi konuları odağında toplanmaktadır.

Somut olmayan kültürel miras ürünlerinin yer alacağı platformun geliştirilmesinin ardından bir diğer önemli süreç ise kullanılacak standartlardır. Bu kapsamda öncelikle bilgi kaynağının sunum şeklini/formatını temsil eden teknoloji tabanlı standartlarla birlikte bilgi kaynağını tanımlaya ve sınıflamaya yönelik standartlar somut olmayan kültürel miras ürünleri için son derece önemli olmaktadır. Teknoloji standartları açısından bakıldığında bilgi teknolojilerine yönelik gelişmelerin bu grubu önemli ölçüde etkilediği ve söz konusu gelişmelerle birlikte teknoloji standartlarının da yenilendiği görülmektedir. Bu çerçevede somut olmayan kültürel mirasın korunması ve kayıt altına alınması söz konusu olduğunda görsel ve işitsel duylara yönelik bilgi kaynaklarını ve formatlarını destekleyecek bir platform yapısı önemli olmaktadır.

Teknoloji ve sunumla ilgili standartların yanı sıra söz konusu kaynakların tanımlanmasına yönelik standartlar da somut olmayan kültürel miras ürünlerinin kayıt altına alınması ve erişilebilirliğinin sağlanmasında etkili olmaktadır. Bu kapsamda; METS (Metadata Encoding and Transmission Standard) ve nesne tanımlamaya yönelik MODS (Metadata Object Description Schema) standardı ile birlikte özellikle görsel materyallerin tanımlanmasında kullanılan IPTC (International Press Telecommunications Council) standardı somut olmayan kültürel miras ürünlerine yönelik bilgileri depolayan bilgi kaynaklarının tanımlanmasında kurumlarca yaygınlıkla tercih edilmektedir. Bu standartlara ek olarak bilgi kaynakları için karşılıklı işlerlik sağlayan Dublin Core ve Genişletilebilir Dublin Core standartları ile Arşivsel materyallerin tanımlanmasında kullanılan EAD (Encoded Archival Description) standardı öne çıkmaktadır. Bununla birlikte somut olmayan kültürel miras ürünlerine yönelik eğitim süreçleri ve somut olmayan kültürel miras ürünlerini içeren eğitim materyalleri için ise genel boyutta eğitim materyalleri için kullanılan LOM (Learning Object Metadata) standardı yaygın olarak kullanılmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Kültürel gelişimin sağlanabilmesi, toplumların sahip oldukları kültürel miraslarını korumaları, yaşatmaları ve onları geliştirmeleri ile mümkün olmaktadır. Bu bakımdan dijitalleştirme projeleri kültürel miras öğelerinin korunması, kolay kullanımlarının sağlanması ve gelecek nesillere aktarılması açısından gereklilik taşımaktadır. Bu bağlamda somut kültürel miras ürünlerinin yanı sıra somut olmayan kültürel miras ürünlerinin de dijital ortamda kalıcılığının sağlanması dijitalleştirme ve dijital koruma uygulamalarının etkinlikle kullanılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeylerde gerçekleştirilen ve gerçekleştirilecek olan dijitalleştirme projeleri, kültürel mirasa yönelik gerekliliklerin karşılanması açısından oldukça önemlidir. Bu kapsamda kütüphaneler, arşivler ve müzeler gibi kültürel bellek kurumlarının yapmaları gereken çalışmalar;

- Dijitalleştirme projelerinin etkin bir biçimde planlanması,
- Dijital ortama aktarılacak kültürel miras öğelerini belli ölçütlere göre yansız bir biçimde belirlenmesi,
- Dijitalleştirilecek öğelerin özgün nüshalarını elde edilmesi,
- Telif hakları ile ilgili koşulların netleştirilmesi,
- Çağın gerektirdiği uygun donanım ve yazılımların sağlanması,
- Dijitalleştirilmiş materyaller için uygun tanımlama standartlarının seçilmesi ve kullanılan sistemlerin bu standart temelinde yapılandırılması,
- Dijitalleştirilmiş öğelerin uygun ortamlarda ve formatlarda korunması
- Tanımlama işlemlerinin ardından kültürel miras öğelerinin kullanılabilir bir yapıda tasarlanmış arayüzlerle erişime sunulması şeklinde sıralanabilir.

Ayrıca, dijitalleştirme projelerinde ulusal ve uluslararası diğer kurum/kuruluşlarla işbirlikleri gerçekleştirilmeli, eşgüdüm ve mali destek sağlanmalıdır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkisiyle yaşanan küreselleşme, toplumların sosyal yaşantılarına yön veren kültürel miras öğelerinin yok olmasına neden olmaktadır. Karşılaşılan bu sorun, bilgi çağı olarak nitelendirilen günümüzde toplumların kültürlerini çağın gerektirdiği teknolojileri kullanarak bir sonraki nesle aktarmasını ve toplumların hafızası ve kültür köprüsü olan kütüphanelerin, arşivlerin ve müzelerin bu konuda üzerinde düşen görevi yerine getirmelerini zorunlu kılmaktadır.

Kaynakça

- Adana İl Millî Eğitim Müdürlüğü. (2013). *Somut olmayan kültürel mirası somutlaştırmak*. 20 Mayıs 2014 tarihinde <http://adana.meb.gov.tr/www/somut-olmayan-kulturel-mirasi-somutlastirmak/icerik/567> adresinden erişildi.
- digitisation.eu. (2013). *An Introduction to mass digitisation of text*. 8 Ocak 2014 tarihinde <http://bit.ly/z1LTY9> adresinden erişildi.
- Good practice form for nominations*. (2003). 18 Temmuz 2014 tarihinde <http://www.minervaeurope.org/goodpract/david.rtf> adresinden erişildi.
- HUTKAM. (2014). *Hacettepe Üniversitesi Tarihi ve Kültürel Mirası Araştırma Merkezi*. 18 Haziran 2014 tarihinde http://www.hutkam.hacettepe.edu.tr/hutkam_amac.pdf adresinden erişildi.
- Kültür Bakanlığı. (2009). *Kültürel miras ve müzecilik çalışma raporu*. 22 Temmuz 2014 tarihinde http://teftis.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/1279_muserrefcanpdf.pdf?0 adresinden erişildi.
- Kültürel miras. (2014). 20 Mayıs 2014 tarihinde http://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%BCl_t%C3%BCrel_miras adresinden erişildi.
- Pulman ilkeleri el kitabı: Halk kütüphaneleri için kılavuz*. (2004). İstanbul: TKD İstanbul Şubesi.
- Şahin, İ. D. (2010). *Yerel kültür mirasının dijitalleştirilmesi ve halk kütüphaneleri: Yalova örneği*. Yayımlanmamış Bilim Uzmanlığı tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2010). *Somut olmayan kültürel miras ne demektir?*. 12 Haziran 2014 tarihinde <http://www.kultur.gov.tr/TR,31119/somut-olmayan-kulturel-miras-ne-demektir.html> adresinden erişildi.
- Turan, Ş. (1990). *Türk kültür tarihi*. Ankara: Bilgi.
- UNESCO (2003). *UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*. Paris: UNESCO. 17 Temmuz 2014 tarihinde <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00009-TR-PDF.pdf> adresinden erişildi.
- Valm, T. (2004). *The role of cultural memory institutions in knowledge society*. 19 Temmuz 2014 tarihinde http://confifap.evarussia.ru/upload/conf2005/reports/dokladEn_561.doc adresinden erişildi.

